

ETNIČKI IDENTITET HRVATA U ŠVICARSKOJ: SYSTEMATIZACIJA I ANALIZA AKTIVNOSTI I DJELOVANJA HRVATSKIH ETNIČKIH DRUŠTAVA

Marina PERIĆ KASELJ¹

COBISS 1.02

IZVOD

Etnički identitet Hrvata u Švicarskoj: sistematizacija i analiza aktivnosti i djelovanja hrvatskih etničkih društava

Važan aspekt u istraživanju migracija predstavlja istraživanje etničkih društava u zemljama imigracije. Etnička društva ne samo što oblikuju aktivnosti i identitet migranata, već utječu i na integraciju migranata u primajuća društva. U radu se govori o migraciji Hrvata (Jugoslavena) u Švicarsku i etničkom identitetu hrvatskih migranata u Švicarskoj s aspekta društvenog organiziranja (kroz aktivnosti i djelovanje različitih hrvatskih etničkih društava) u razdoblju kada se Hrvatska nalazila u sastavu SFRJ. Nastoji se ukazati na specifični društveni kontekst i socio-kulturne razlike hrvatskih migranata u odnosu na različita razdoblja i uzroke iseljavanja, a time i na drugačije oblike i intenzitet etničkog organiziranja, i utjecaja hrvatskih etničkih društava kako na očuvanje etničkog identiteta tako i na integraciju u imigrantsko švicarsko društvo.

KLJUČE RIJEČI: migracija, hrvatski migranti, društveno organiziranje, Hrvati u Švicarskoj, hrvatska etnička društva, etnički identitet.

ABSTRACT

Ethnic identity of Croats in Switzerland: systematization and analysis of the activities and interactions of Croatian ethnic societies

The exploration of ethnic societies in destination countries is an important aspect in study of migrations. Ethnic societies not only shape the activities and identity of migrants, but also affect the integration of the immigrants into the receiving societies. The paper discusses the migration of Croats (Yugoslavs) to Switzerland, and the ethnic identity of Croatian migrants in Switzerland in terms of social organizing (through the activities and interactions of various Croatian ethnic societies) in the period when Croatia was part of Yugoslavia. The paper is an attempt to point to a specific social context and socio-cultural differences of Croatian migrants in relation to different periods and causes of emigration, and thus to different forms and intensity of ethnic organization and impacts of Croatian immigrant societies on the preservation of their ethnic identity as well as on the integration in Swiss society.

KEY WORDS: migrations, Croatian migrants, social organizing, Croats in Switzerland, Croatian ethnic societies, ethnic identity

¹ Marina Perić Kaselj, dr.sc. Institut za migracije i narodnosti, Trg S. Radića 3, HR-10000 Zagreb, e-mail: marina.peric@imin.hr.

POVZETEK

Etnična identiteta Hrvatov u Švicu: sistematizacija in analiza aktivnosti in delovanja hrvaških etničnih društav

Pomemben vidik v preučevanju migracij je tudi raziskovanje etničnih društev v državah imigracije. Etnična društva ne le oblikujejo dejavnosti in identiteto migrantov, temveč vplivajo tudi na integracijo migrantov v družbo gostiteljico. Prispevek govori o migracijah Hrvatov (Jugoslovanov) v Švico in etnični identiteti hrvaških migrantov v Švici z vidika družbene organizacije (z aktivnostmi in delovanjem različnih hrvaških etničnih društev) v obdobjih, ko je bila Hrvaška v sklopu SFRJ. Poskušali bomo poudariti specifični družbeni kontekst in socio-kulturne razlike pri hrvaških migrantih glede na različna obdobja in vzroke izseljevanja, s tem pa tudi različne oblike in intenziteto etničnega organiziranja ter vplive hrvaških etničnih društev na ohranjanje etnične identitete in integracijo v imigrantsko švicarsko družbo. **KLJUČNE BESEDE:** migracija, hrvaški migranti, družbena organizacija, Hrvati v Švici, hrvaška etnična društva, etnična identiteta

UVOD: MIGRACIJE HRVATA/JUGOSLAVENA U ŠVICARSKU KAO DIO SUVREMENIH EUROPSKIH MIGRACIJA

Razvijene europske zemlje u razdoblju nakon Drugoga svjetskoga rata obilježila je masovna imigracija kao posljedica manjka radne snage, uslijed intenzivnog poslijeratnog industrijskog razvoja. Kako bi riješile problem nedostatka radne snage potraživale su radnike izvan vlastitih granica u drugim manje razvijenim zemljama. U početku su regrutirale radnu snagu iz bivših francuskih, britanskih i nizozemskih kolonija, manje razvijenih europskih industrijskih zemalja (Irska, Finska), mediteranskih zemalja (Italija, Španjolska, Portugal, Grčka), te nešto kasnije (šezdesetih godina 20. st.) iz Jugoslavije, Maroka, Alžira, Tunisa, Turske (Fassmann i Munz 1994: 7).

Polovicom pedesetih godina prošlog stoljeća započelo je razdoblje emigracije Jugoslavena (Hrvata) u europske zemlje i to uglavnom u Francusku i SR Njemačku (Baučić 1971-72: 26).

Prva manja grupa hrvatskih političkih migranata pedesetih godina useljava u Švicarsku. Prema pisanju fra. Lucijana Kordića 1953. godine iz izbjegličkog logora u Trstu došlo je prvo 20 hrvatskih izbjeglica u Leysin. Godine 1959. bilo ih je 150 (Nuić, neki od nas- www.hrvati.ch).

Neposredno nakon Drugoga svjetskoga rata, a i desetljećima poslije Švicarska je provodila model privremenog zapošljavanja radne snage. Švicarska savezna služba za industriju, umjetnost, zanatstvo i rad (OFIMAT) 1954. godine tražila je od kantona primanje što je moguće manjeg broja stalno naseljenih stranih radnika. Iako se radna snaga stalno mijenjala povećavao se broj stranaca s višegodišnjim zaposlenjem u Švicarskoj. S vremenom se počelo prihvaćati načelo po kojem je imigrant mogao smjestiti u Švicarsku i svoju obitelj¹.

Sredinom 60-ih godina prošlog stoljeća Jugoslavija u čijem se sastavu nalazila i Hrvatska otvorila je svoje granice i bila je jedina socijalistička zemlja koja je organizirano "slala" radnike na privremeni rad u inozemstvo.

Donošenjem zakona o amnestiji 1962. godine Jugoslavija je amnestirala sve ilegalne i političke

¹ OFIAM je dopustio dolazak obitelji u isto vrijeme kad se prihvaćala i glava obitelji ili u najgorem slučaju poslije kratkog probnog roka kada stranac dolazi na rukovodeće mjesto ili visoko specijaliziranu funkciju koja je od posebne važnosti za ekonomsku ili tehničku djelatnost nekog poduzeća. Za sve druge radnike preduvjet o kojim je ovisila dozvola boravka za obitelj bio je neprekidan boravak u Švicarskoj u trajanju od tri godine. Ako se radilo o kvalificiranim radnicima dolazak obitelji mogao se dozvoliti i prije tri godine.

imigrante i migrante iz Jugoslavije koji su u značajnom broju emigrirali u tijeku i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata. Godine 1963. donesena je "instrukcija o načinu zapošljavanja u inozemstvu", a u uporabu se uveo termin "radnik na privremenom radu u inozemstvu" (Mesić 1991: 17).

Sredinom i krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća intenzivirana je emigracija iz Jugoslavije poglavito nakon privredne reforme koja je trebala omogućiti prijelaz iz poljoprivredne u industrijsku zemlju "od razvoja zasnovanog na korištenju agrarne prenapućenosti u razvoj koji je zasnovan na tehnološkom napretku" (Mesić 1991: 14). Posljedica reforme bio je višak radne snage. Veliki broj tada nezaposlenih Jugoslavena (Hrvata) odlučio se na emigraciju – privremeni rad u industrijski razvijene zemlje zapadne i sjeverne Europe. Značajna grupa hrvatskih ekonomskih migranata (gastarbajtera) tih godina useljava i u Švicarsku.

U Švicarskoj je šezdesetih godina zabilježen snažni ekonomski rast i velika napetost na tržištu rada. Savezna vlada iz tog razloga donijela je 1963. godine odredbu po kojoj je obustavila izdavanje i obnavljanje novih dozvola boravka i promjene mjesta ako je ukupan broj zaposlenih u poduzeću prešao 2% u odnosu na tri prethodna mjeseca².

Zapošljavanje jugoslavenskih radnika u Švicarskoj bilo je uglavnom neorganizirano i spontano. Iako je zapošljavala veliki broj jugoslavenskih radnika Švicarska nije imala sklopljen međunarodni sporazum o zapošljavanju s Jugoslavijom. Zapošljavanje jugoslavenskih radnika u Švicarskoj odvijalo se bez posredovanja jugoslavenske službe za zapošljavanje³.

Jugoslavenski sezonski građevinski radnici činili su trećinu svih stranih sezonskih radnika (na listama čekanja zainteresiranih radnika bio je veliki broj Jugoslavena). Udruženja građevinara, poljoprivrednika, hotelijera i ugostitelja u Švicarskoj zapošljavala su najveći broj jugoslavenskih sezonskih radnika⁴.

Krajem 60-ih u Švicarsku dolazi treća grupa uglavnom visokoobrazovanih hrvatskih ekonomskih migranata (tehnička inteligencija i liječnici) koji naseljavaju područja industrijski razvijenih kantona: Zurich, Basel, Aargau).

Godine 1964. u Švicarskoj je bilo 1000 Hrvata; 1965. godine 2500; 1967. godine 4000; 1969. godine ukupno 13.000 Hrvata. (Prema izvješću Ljube Krasića, u Čizmić, Šakić, Sopta, 2005: 275).

U Zapadnoj Europi 1970. godine bilo je dvanaest milijuna imigranata (Castels, Davidson 2000: 55). U Švicarskoj ih je bilo registrirano oko 520.000 (Maillat 1974: 112).

Iste godine u Švicarskoj je uveden sistem "globalnog plafoniranja" i savezna vlast odredila je novi broj stranih radnika za Švicarsku u ukupnom broju od 40.000 i sezonskih na 112.000⁵. Na taj način smanjila je broj stalnih a povećala broj sezonskih i pograničnih radnika.

U europskim zemljama 1971. godine bilo je oko 660.000 radnika iz Jugoslavije (Baučić 1971-72: 25). Najviše ih je radilo u SR Njemačkoj, Austriji, Francuskoj, Švicarskoj i Švedskoj.

Prema popisu stanovništva Jugoslavije iz 1971. godine koji je prvi puta obuhvatio i građane na "privremenom radu u inozemstvu" iz Jugoslavije je na privremenom radu u inozemstvu bilo ukupno

2 Od 1965-67. godine uspostavlja sistem dvostrukog plafoniranja s ciljem smanjenja strane radne snage po poduzećima. Zabrana se odnosila na povećanje cjelokupnog broja radne snage po poduzeću i uspostavljanje "plafona" stranog osoblja u poduzeću. Poduzeća su morala srezati na 5 % strane radnike (Maillat, 1974).

3 Kod zapošljavanja radnika u građevinarstvu švicarski poslodavci godinama su koristili usluge nekih jugoslavenskih turističkih agencija (Cerovac 1982).

4 Prijedlozi za zaključenje općeg ugovora o zapošljavanju dostavljeni su Udruženju građevinara Švicarske 1974. godine, Udruženju poljoprivrednika 1975. godine i udruženju hotelijera i ugostitelja 1975. godine. Opći ugovor sklopljen je s Udruženjem poljoprivrednika 1979. godine, i Udruženjem građevinara 1982. godine (u kojem piše da se jugoslavenski radnici izjednače s domaćim radnicima, preciziraju radna prava kroz švicarsko zakonodavstvo, osiguranje u slučaju nesreće, uvjeti zapošljavanja, prijevoz i prihvat radnika, zdravstveni pregled na teret švicarskog poslodavca i dr.) (Cerovac 1982).

5 Broj radnika s godišnjim dozvolama od 323.000 koliko ih je bilo 1973. godine smanjen je na 151.000 u 1978. godine što je predstavljalo pad za oko 53% (Maillat 1974: 113).

671.098 osoba, odnosno 224.772 osobe iz Hrvatske ili 33.4 % od ukupnog broja privremeno zaposlenih radnika iz Jugoslavije. Vodeće regije ili emigrantska područja bila su: Dalmatinska Zagora i Međimurje. Prema istom popisu iz Hrvatske su migrirali većinom mladi ljudi između 20-24 godine.

Najveći broj stranih radnika u Švicarskoj bio je 1973. godine oko 900 000 (Maillat 1974: 112).

Kako su u razdoblju između 1971.-1975. godine u Švicarskoj stupili na snagu zakoni koji su propisivali deficitarne profesije tako je iz Hrvatske tih godina došao značajan broj ekonomskih visokoobrazovanih migranata- stomatologa i liječnika (Pavičić 1979: 250).

Od ukupnog broja od 34347 Jugoslavena u Švicarskoj krajem 1975. godine bilo je 21.416 ili 83,7 % s godišnjom dozvolom rada dok su ostali bili sezonski radnici. Prema rodnoj strukturi godišnju dozvolu rada imalo je 50 % žena i 45.2 % njih bile su neudane (Baučić 1976: 9).

Emigracija Jugoslavena u europske zemlje nastavlja se i sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća. Sezonski radnici "gastarbajteri" u većem brujaju pristižu u Švicarsku i krajem 70-ih i početkom 80-ih godina.

Iako je švicarsko društvo provodilo politiku integracije migranata ono je naglašavalo njihovu "privremenost" u skladu s potrebom tržišta rada. Mogli bismo konstatirati kako je provodila model diferencijalnog isključenja migranata koji su bili uključeni u pojedina društvena područja (tržište rada), ali im je bio onemogućen pristup u druga područja (npr. politička participacija). Kako bi poboljšala život strancima, posebno sezonskim radnicima socijalni pokret Švicarske predlagao je tzv. "mitenand inicijativu" koja je značila solidarnost s radnicima, ukidanje statusa sezonskih radnika (automatska obnova godišnje dozvole i automatsko spajanje obitelji)⁶. Ovakvoj inicijativi suprotstavila se Vlada i ekonomski sektori Švicarske koji su smatrali da bi ona mogla ozbiljno ugroziti stabilnu politiku i dovesti u pitanje zakon o strancima. Savezno Vijeće stoga je savjetovalo švicarskoj javnosti da odbaci inicijativu (Riaño i Wastl-Walter 2006). Problem se pokušao riješiti referendumom 1981. godine koji je donio poražavajuće rezultate: samo 16 % Švicaraca glasali su potvrdno, a 84 % protiv inicijative (Stublia 1981: 261).

Godinu dana poslije Vlada je donijela posebnu uredbu o ograničenju broju radnika koji su mogli ući u Švicarsku (Swiss Federal Council 1986).

Godine 1982. u Švicarskoj je od 72.000 jugoslavenskih radnika njih 22.000 bilo je s godišnjom dozvolom, stalnom dozvolom preko 13.000 i oko 37.000 sezonskih radnika.

Prema saveznoj statistici Švicarske u 1986. godini živjelo je 109.510 Jugoslavena, a 1991. godine 201.176 (Čulap 2008).

Hrvatski migranti u Švicarskoj geografski su bili koncentrirali u kantonima uglavnom njemačkog govornog područja: Zurich, Aargau, St. Gallen, Luzern, Bern i dr. (Prema Čulap 2008).

U švicarskim statistikama u skladu s definicijom tadašnje države Jugoslavije bili su registrirali kao Jugoslaveni. Od 1995. godine Hrvati se registriraju kao zasebna nacionalna skupina.

METODOLOŠKO-POJMOVNE NAPOMENE

Etnička društva (što je predmet ovog rada) nastaju kao posljedica okupljanja etničke skupine radi prevladavanja socijalne izolacije i učvršćivanja etničkog identiteta, a cilj im je promicati interese etničke skupine. Kad govorimo o etničkom identitetu govorimo o vrsti kolektivnog ili društvenog identiteta pojedinih etničkih skupina.

Veliki je raspon i različitost u definiranju etničke skupine. Weber (1976) etničku skupinu definira kao grupu ljudi koja na osnovu fizičkih sličnosti ili sličnosti u običajima, ima subjektivno vjerovanje u

⁶ U tekstu inicijative mijenja se članak 69, Saveznog Ustava. Njime se propisuje podjednaki uvjeti za Švicarce i strance po pitanju ljudskih prava i socijalne sigurnosti, obnavljaju se dozvole boravka, pravna zaštita stranaca uz mogućnost obraćanja sudovima, sloboda udruživanja i slobodan izbor zapošljavanja stranaca i Švicaraca i dr. (Mitenand 1981).

zajedničko porijeklo. Barth (1969) etničku skupinu definira kao skupinu koja se biološki održava, dijeli iste kulturne vrijednosti, predstavlja isti prostor komunikacije i interakcije, i sastavljena je od članova koji se identificiraju kao različiti od drugih skupina, a druge skupine ih doživljavaju kao različite. Smith (1988) smatra kako etničku skupinu čini populacija koju subjektivno i objektivno veže: zajedničko ime, mit o zajedničkom podrijetlu, elementi zajedničke povijesti, grupna odanost imenu, identitetu, teritoriju. Pojam etničke skupine podrazumijeva kontakt i odnos (Eriksen 2004: 28).

Svijest ili pripadnost pojedinca određenoj etničkoj skupini određuje njegov etnički identitet. Svijest o pripadnosti ne stvara se u okolnostima izoliranosti već međusobnim suprotstavljanjem razlika koje pripadnici određene etničke skupine ističu da bi ustanovili etničke granice. Etnički identitet je i jedna vrsta grupne identifikacije, dijalektički proces unutarnjeg⁷ i vanjskog⁸ definiranja ili endogenih i egzogenih definicija. Ne postoji univerzalna definicija etničkog identiteta. Etnički identitet često se izjednačava s pojmom etničnosti, koja kao fleksibilna kategorija podrazumijeva i terminološki pokriva širok spektar sličnih pojmova etničku skupinu, nacionalnost, društvenu skupinu, zajednicu, interesnu skupinu i sl. (Jakson 1984).

U radu govorimo o etničkom identitetu Hrvata u Švicarskoj s aspekta njihova društvenog organiziranja, kroz osnivanje i aktivnosti unutar hrvatskih etničkih društava, kao jednog od oblika etničkog zajedništva/zajednice.

Zajednicu uglavnom definiramo kao društvenu skupinu u kojoj članovi zajednički žive i imaju zajedničke interese. Zajednice ne moraju nužno biti vezane uz određeni geografski prostor. One se mogu razviti i na osnovi drugih kriterija kao što je zajednička religijska pripadnost, etnička pripadnost i sl. Postoje kako ih imenuje Anderson (1990) i zamišljene zajednice gdje se pripadnost zajednici očituje kroz "zamišljanje" pripadnosti i zajedništva s drugim članovima zajednice s kojima zajedno ne žive, niti imaju neposrednu komunikaciju.

Za proučavanje zajednica kako naglašava Čapo Žmegač potrebna je "analitička shema: jedna obuhvaća objektivne osobine koje se ponekad nazivaju indikatorima, a čija rasprostranjenost omogućuje da se objektivno odrede granice društvene zajednice; druga obuhvaća subjektivne crte ili markere, tj. osobine koje društveni sudionici prepoznaju i rabe radi razlikovanja - one opisuju granice zajednica subjektivno" (Čapo Žmegač 1997: 71-72).

Migrantske zajednice kako ih definira Božić (1998: 86) "mogu biti skup različitih institucija od folklornih i nogometnih do lobirajućih grupa, od okupljališta i kafića do poduzeća". Njihov početak, kaže Božić "u vezi je sa potrebama usluge imigranta ili s potrebom prevladavanja socijalne izolacije, a njihova se etnička granica formira zbog praktičnih razloga kao što su razumijevanje ili obiteljske veze radi lančane imigracije" (Božić 1998: 86).

Govoriti o etničkom identitetu Hrvata i njihovim društvenim aktivnostima u razdoblju kada je Hrvatska bila sastavni dio Jugoslavije, a Hrvati Jugoslaveni u skladu s tadašnjom nacionalnom definicijom vrlo je težak i nezahvalan posao. Za to razdoblje raspoložemo s vrlo malo podataka, a znanstvenih istraživanja nema. Mnogi podaci su nedostupni i nepotpuni te je potrebna detaljna analiza i rad na originalnim izvorima (ukoliko su dostupni) u arhivima hrvatskih društava u Švicarskoj.

Pretpostavljamo kako je to posljedica ondašnjih političkih prilika u Jugoslaviji i prisutnosti ili snage hrvatske političke emigracije, ali i drugih hrvatskih migrantskih skupina koji su naglašavali svoje hrvatsko porijeklo i pripadnost koja je u to vrijeme uslijed forsirane nacionalne unifikacije svih naroda i narodnosti Jugoslavije bila neprihvatljiva i nepoželjna. Iz tog razloga ona su etiketirana kao "neprijateljska" društva, i o njima i njihovim aktivnostima ako se i znalo nije se govorilo ili pisalo.

Jugoslavenske vlasti razlikovale su ekonomske od političkih migranata tzv. neprijateljske ili političke emigracije. Politički emigranti u Švicarskoj koji su pristigli sredinom pedesetih godina prošlog stoljeća bili su strogo nadzirani i pod stalnom kontrolom jugoslavenskih diplomatskih krugova, razli-

7 Društvene skupine/kolektiviteti/grupe definiraju sami sebe (naziv, granice, običaje).

8 Identifikacija, definicija od strane drugih (društvena kategorija).

čitih agenata i UDBE. Oni su bili manjina naprama većini hrvatskih ekonomskih migranata tzv. radnika na privremenom radu, "pasošara" i "gastarbajtera" koji su pristizali šezdesetih godina prošlog stoljeća poglavito nakon neuspjele privredne reforme u Jugoslaviji, ali i u drugom valu sedamdesetih i osamdesetih godina. Uglavnom su pripadali grupi niskokvalificiranih i nekvalificiranih radnika. Oni su u manjem broju bili članovi hrvatskih etničkih društava (uglavnom folklornih i pjevačkih udruženih u Savez jugoslavenskih iseljeničkih društava). Kako su bili "privremeni" radnici s čestim migriranjem u zemlju porijekla prioritet im je bio sačuvati radno mjesto odnosno putovnicu i ne ulaziti u sukob s jugoslavenkim vlastima i diplomacijom.

Manjak slobodnog vremena i posvećenost poslu koji je često bio težak, a radni uvjeti neadekvatni bila je svakodnevnica "običnih" hrvatskih radnika.

Stoga je većina radnika bila okrenuta i predana poslu, s motivom što veće i bolje zarade, a etničku pripadnost prakticirali su unutar vlastite obitelji ili okupljanjem unutar hrvatske katoličke misije.

Treću grupu činili su ekonomski migranti pristigli krajem šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća, uglavnom kvalificirani i visokoobrazovani (inženjeri, liječnici, sveučilišni profesori, farmaceuti i dr.) migranti koji su osnivali društva nacionalnog imena i promicali hrvatsku kulturu odolijevajući na različite načine pritisku jugoslavenske diplomacije i domovinske vlasti. Njihovo okupljanje na nacionalnoj osnovi bilo je potpomognuto dobrim društvenim položajem, solidnim ekonomskim statusom, te pozitivnoj afirmaciji unutar švicarskog društva.

Unatoč naprijed navedenim poteškoćama smatramo važnim i bitnim istražiti etničko okupljanje Hrvata u Švicarskoj u razdoblju kad se Hrvatska nalazila u sastavu Jugoslavije, a koji je do sada ostao zanemaren u hrvatskoj znanstvenoj zajednici, te stoga i ovaj skromni prilog predstavlja svojevrsni doprinos.

Ovaj rad koji uključuje sistematizaciju i analizu pojedinih hrvatskih etničkih društava nastao je na osnovu dostupnih materijala (uglavnom pohranjenih u NSK u Zagrebu), doniranih početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, kao i različitih on-line priloga na društvenoj mreži Hrvati u Švicarskoj. Radi se o knjigama, foto zapisima, i dokumentima koji su bili u vlasništvu pojedinih hrvatskih društava u Švicarskoj (Hrvatska kulturna zajednica) ili u vlasništvu pojedinaca (Nikolić Vinko, Tihomil Rađa, Jure Petričević). Korišten je cjelokupan dostupni materijal. Koliko nam je poznato postoji još jedan dio doniranih dokumenata od strane političkog emigranta Milana Blažekovića iz Argentine, također pohranjeni u NSK, Zagreb, a odnosi se uglavnom na organizacije i aktivnosti hrvatskih političkih emigranata u Europi i svijetu.

HRVATSKO DRUŠTVO: DRUŠTVENO OKUPLJANJE I AKTIVNOSTI POLITIČKIH EMIGRANATA

Usporedno sa švicarskom neutralnošću već se u 19. stoljeću učvrstio i princip prava azila za političke emigrante U Prvom i Drugom svjetskom ratu Švicarska je imala status neutralne države i postala je utočište mnogobrojnim europskim političkim prognanicima među kojima su bili i Hrvati. Njihova emigracija imala je izrazito političku pozadinu. Nakon sloma NDH početkom svibnja 1945. veći broj ustaša i domobrana bili su ubijeni ili u zatvorima. Veći broj civila, a i prebačenih vojnika uspio se "spasiti" na Zapadu gdje su nakon višegodišnjeg boravka u talijanskim i austrijskim izbjegličkim logorima nastavili migrirati u druge europske ili preko oceanske zemlje. Tijekom dvadesetak poratnih godina legalno i ilegalno su iseljavali.

Prvo migrantsko hrvatsko društvo u Švicarskoj osnovano je 2. srpnja 1960. godine pod nazivom *Hrvatsko društvo*. Osnovali su ga politički emigranti i hrvatski intelektualci Jure Peteričević, Tihomil Rađa

i Lucijan Kordić.⁹ U članstvu društva uglavnom su bile emigrantske obitelji. Unutar društva osnovana je i "Knjižnica hrvatskog društva".

Hrvatsko društvo pod vodstvom triju intelektualaca i priznatih stručnjaka u Švicarskoj¹⁰ zalagalo se za samostalnu Hrvatsku izdvojenu iz jugoslavenskih državnih okvira. Njihov cilj bio je ujediniti i ojačati hrvatsku političku emigraciju u Švicarskoj i svijetu radi jedinstvenog istupa na svjetsku javnu scenu u cilju borbe za samostalnu Hrvatsku.

U prilog tome osnovana je naklade ZIRAL¹¹ (Zajednica izdanja Ranjeni labud) u rujnu 1970. godine u gradiću Frohnleiten, Austrija, a pokretači su mu bili hercegovački franjevci koji su u to vrijeme živjeli u iseljeništvu: fra Lucijan Kordić iz Züricha, dr. fra Dionizije Lasić, fra Bazilije Pandžić iz Rima. Naklada je bila "neovisna od redovničke uprave, kako upravno tako i novčano", a sjedišta su joj bila u Chicagu (kod fra Dionizija), Rimu (kod fra Bazilija) i Zürichu (kod fra Lucijana). Zamišljena je kao izdavačka zajednica raspršenih "hrvatskih intelektualaca u izbjeglištvu" i tiskala je značajan broj njihovih djela¹².

Iako je "Hrvatsko društvo" po statutu i u skladu s švicarskim zakonodavstvom osnovano kao kulturno društvo ono je ujedno bilo i političko jer način na koji su promovirali hrvatsku kulturu, i vlastiti hrvatski identitet bio je u sukobu s jugoslavenskom kulturom i identitetom i tvrdo mu se suprotstavljao.

Jedna od značajnih političkih akcija čelnika društva Jure Petričevića i Tihomila Rađe bila je tiskanje brošure pod nazivom "Program hrvatske demokratske opozicije (unutrašnje i vanjske) 1968. godine"¹³, a namijenjene "svim Hrvatima u domovini i u inozemstvu, nekomunistima i komunistima (...) jer treba da svima jednako na srcu leži sretnija budućnost hrvatskoga naroda i hrvatske zemlje (Hrvatska demokratska opozicija 1968: 5).

Program su napisali s ciljem kako bi "pripremili" Hrvate na promjenu političke situacije koja neminovno slijedi Jugoslaviji.¹⁴ U programu zahtijevaju demokratizaciju Hrvatske uvođenjem slobode

9 Tihomil Rađa s 27. godina nakon izdržane višegodišnje zatvorske kazne 1955. godine bježi u Švicarsku Na sveučilištu u Fribourgu studirao je političke znanosti i gospodarstvo. Postdiplomski studij pohađao je na londonskom School of Economics. Doktorirao je u Fribourgu tezom "Les critères des investissements et l'expérience Yougoslave d'après-guerre". Fra Lucijan Kordić kao mladi svećenik sa završenim studijem teologije i filozofije iz Hercegovine pred partizanima bježi do Bleiburga. Preplivavši rijeku Savu iz Blaiburga bježi u Italiju. U Rimu završava studij slavistike i romanistike. Ubrzo nakon što je obolio od tuberkuloze odlazi na liječenje u Švicarsku. Od 1954. godine voditelj je hrvatske katoličke misije u Zürichu. Jure Petričević u Švicarskoj je već 1942. godine doktorirao kao stipendist na visokoj tehničkoj školi u Zürichu. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata vratio se u Nezavisnu Državu Hrvatsku, gdje je radio u Ministarstvu poljoprivrede. U svibnju 1945. godine s brojnim hrvatskim građanima i intelektualcima odlazi u Austriju, gdje je radio kao poljoprivredni radnik. Godine 1946. pozvan je od svojih profesora i prijatelja u Brugg (Švicarska) gdje se zaposlio u Švicarskom seljačkom savezu (Nuić neki od nas...)

10 Rađa je od 1965. do 1993. bio glavni gospodarski stručnjak švicarske Federacije proizvođača satova (Federation Horlogere Suisse), Jure Petričević bio je na čelnom mjestu Hrvatske Seljačke Stranke Švicarske.

11 Imenom "Ranjeni labud" simbolično se označilo "Hrvatsku, koja je u to vrijeme, u okovima komunističke tiranije, uistinu bila teško ranjena". Narod će, bila je misao vodilja, i u domovini i u iseljeništvu, preživjeti i nadživjeti zlo samo po svojim kulturnim vrijednostima" (<http://www.fram.ba/naklada.htm>).

12 Godine 1988. fra Lucijan je objavio u izdanju te naklade knjigu "Mučeništvo crkve u Hrvatskoj".

13 Zbog položaja hrvatske političke emigracije namjerno je izostavljeno mjesto izdavanja, a autori su potpisani imenom hrvatska demokratska opozicija.

14 "... trajna politička kriza prijeti temeljima države i komunističkog totalitarnog režima; kriza je zahvatila Komunističku Partiju kao nosioca političke totalitarne vlasti i multinacionalne Jugoslavije koja je bazirana na bazi srpske dominacije nad nesrpskim narodima i područjima iz koja radi toga nosi izrazito velikosrpski karakter (nema pomlatka, intelektualci vide zapreku slobodi ljudskog duha, održava se jedva zahvaljujući UDBI i drugim službama sigurnosti); Jugoslavija je nesposobna zajednica u raspadanju; velikosrpska hegemonija i centralizam pod imenom bratstva i jedinstva pojačali su nacionalnu svijest nesrpskih naroda koji Jugoslaviju smatraju svojim neprijateljem i koriste svaku priliku da se osamostale i izdvoje iz Jugoslavije; Jugoslaviju karakterizira teška ekonomska i socijalna kriza koja godinama traje; birokratizam i centralizam u privredi; ruinirana poljoprivreda; političke investicije i tvornice; neodgovornost prema narodu, monopol partije i povlašteni položaj vladajuće klase; nizak životni standard najširih narodnih slojeva i opadanje proizvodnje; veliki deficit vanjske trgovine i platežne bilance prema inozemstvu ..." (Hrvatska demokratska opozicija 1968: 7-8)

govora, tiska, sastajanja, političkog organiziranja, ukidanjem monopola Saveza komunista, ukidanjem UDBE, raspuštanjem zatvora i logora za političke zatvorenike, dopuštanjem plebiscita o samoodređenju naroda kojim bi se slobodno izjasnilo pučanstvo Hrvatske, BiH, Bačke, Srijema, Sandžaka i Boke Kotorske o ujedinjenju u hrvatskoj državi. Potom govore o potrebi integracije Hrvatske u širu europsku zajednicu – jadransko podunavsku¹⁵.

Druga značajna akcija društva bila je organizacija dvaju međunarodnih Simpozija 1968. i 1971. godine na kojima su sudjelovali hrvatski intelektualci većinom politički emigranti diljem svijeta. Kao rezultat simpozija, a u izdanju *Hrvatske revije* objavljene su knjige pod naslovima *Hrvatska danas i sutra* i *Hrvatski razgovori o slobodi*. Prvi simpozij (29.-31. kolovoza i 1.9.1968.) bio je održan je u selu Granvilland. Drugi simpozij održan je od 5-9. srpnja 1971. godine u Luzernu, i po opsegu je bio znatno veći od prvoga i otvoren za publiku iz domovine i iseljeništa/emigracije.

Obadva simpozija predstavljala su stavove i razmišljanja emigranata o Hrvatskoj i njenom položaju u Jugoslaviji i Europi, o samostalnoj i ujedinjenoj Hrvatskoj i hrvatskom narodu u domovini i emigraciji.

Simpoziji su izazvali različite reakcije hrvatske i svjetske javnosti, jugoslavenskih diplomatskih krugova, te doveli do rigorozne kontrole i nadzora nad hrvatskim emigrantima. Pojedini sudionici simpozija, kao i oni koji su bili samo u ulozi slušatelja ili su komunicirali sa sudionicima bili su pozvani na brojna saslušanja, a neki su zatvoreni.

Kako je vidljivo kod aktivnosti i društvenog djelovanja emigranata politička i kulturna sfera permanentno su se isprepletale jer predstavljati se švicarskom društvu kao Hrvat i govoriti o Hrvatskoj nije bila samo kulturna promidžba već i politički cilj – ukazati demokratskom društvu na pravo hrvatskog naroda na samoodređenje.

Mnogobrojni su primjeri zalaganja emigranata za Hrvatsku i hrvatski narod na međunarodnoj razini. Navodimo primjere fra Lucijana Kordića koji je kao član švicarskog P.E.N. kluba i Međunarodnog društva za ljudska prava (IGFM) upoznao svjetsku javnost o zatvaranju Hrvata u Jugoslaviji, prevodio je pisma i prosvjede hrvatskih književnika, publicista, novinara koji su sudjelovali u nacionalnom pokretu, te o položaju svećenika. Drugi primjer je Petričević koji je bio izdavač Knjižnice "Sloboda", koju je izdavao u vlastitoj nakladi "Adria" u Bruggu (Švicarska). U okviru Knjižnice "Sloboda" izdao je u Švicarskoj 14 svezaka na njemačkom i hrvatskom jeziku, a zadnja dva sveska (15. i 16.) izdao je u Zagrebu. Nakladna djelatnost bila je u prvome redu upravljena na probleme Hrvatske i Hrvata kao i pitanja nacionalnih prava naroda u jugoistočnoj Europi. Hrvatski migranti, a posebno hrvatski politički emigranti diljem Europe i svijeta primali su i čitali knjige iz Petričevićeve naklade, a na njemačkom jezičnom području izdanja Knjižnice "Sloboda" informirale su čitatelje i predstavljale Hrvatsku, kao i njezin položaju u Jugoslaviji (Nuić neki od nas- www.hrvati.ch)

Bitne odrednice etničkog identiteta političkih emigranata bile su: hrvatski jezik (pisati, komunicirati i govoriti na/o hrvatskom jeziku), samostalna demokratska Hrvatska naprama socijalističkoj Jugoslaviji, katolička vjera (poistovjećivanje hrvatstva s katoličanstvom), mitsko-povijesna pozadina¹⁶ (pozivanje na ličnosti iz hrvatske nacionalne povijesti kao osnova identifikacije).

Hrvatsko društvo nije moglo osigurati brojno članstvo niti povući za sobom brojnu hrvatsku ekonomsku migraciju koja je u Švicarskoj bila "privremeno" i u strahu od isticanja bilo kakvog oblika nacionalne (hrvatske) pripadnosti. Obojano u "političko nacionalno ruho" društvo je radilo u teškim uvjetima i mukotrpno izgrađivalo hrvatsko ime i hrvatsku kulturu u uvjetima kada su jugoslavenske vlasti i jugoslavenska diplomacija nadzirale i kontrolirale njihov rad, pa su i aktivnosti društva obavljala u strogoj tajnosti. Društvo je bilo aktivno do 1973. godine, te su nakon 13. godina kontinuiranog rada ustupili svoje mjesto *Hrvatskoj Kulturnoj Zajednici*.

15 Pionirsku ulogu ujedinjenja imala bi Hrvatska i Slovenija kojima bi se potom priključile ostale samostalne zemlje nekadašnje Republike Jugoslavije s Bugarskom, Rumunjskom, Mađarskom, Albanijom, Slovačkom i Češkom.

16 U knjizi "Hrvatski portreti" izdane 1973. godine u autorstvu fra Lucijana Kordića i Jure Petričevića predstavljani su hrvatske nacionalne ikone: Petar Zrinski i Frano Krsto Frankopan, Eugen Kvaternik, Stjepan Radić i Viktor Vida.

Iako je društvo prestalo s radom pojedini njeni članovi, a poglavito osnivači kao priznati i utjecajni švicarski državljani, cijeli su svoj život u emigraciji posvetili borbi za samostalnu i slobodnu Hrvatsku.

Zbog svog intelektualnog i ne-populističkog pristupa djelovali su u uskom i uglavnom zatvorenom krugu hrvatskih migranata, ali široko okrenuti i društveno angažirani ne samo u švicarskom društvu nego u širem europskom i međunarodnom prostoru.

ODJEK HRVATSKOG PROLJEĆA U ŠVICARSKOJ: OSNIVANJE OGRANAKA I DRUŠTAVA PRIJATELJA MATICE HRVATSKE

Gospodarska i politička kriza, početak jačanja narodnog pokreta u Hrvatskoj utjecale su na ekonomske migrante koji su iseljavali 60-70-ih godina prošlog stoljeća. Dolaskom u Švicarsku, gospodarski razvijenu i demokratsku zemlju prirodno je jačala želja pojedinih hrvatskih migranata o demokratskom društvu i nacionalnom samoodređenju Hrvatske. Reakcije pojedinaca izazvala je i ne mogućnost određenih društvenih aktivnosti - prihvatljivo je bilo biti članom jugoslavenskih klubova, a ne hrvatskih koji su u većini bili etiketirani kao "ustaški".

Veze s domovinom bile su slabe. S jedne strane u Hrvatskoj su jačali narodni zahtjevi i političke slobode (tri važna nacionalna punkta u Hrvatskoj: katolička crkva, studentski pokreti, intelektualci okupljeni u *Matici Hrvatskoj*), a s druge strane stajala je centralizirana i represivna vlast koja je imala gospodarsku i vojnu moć.

Emigracija je u to vrijeme bila pod "povećalom", kao destabilizirajući faktor domovinske vlasti. Društveno-kulturno znanstveni doticaj i komunikacijske veze emigracija je ostvarivala jedino s *Maticom hrvatskom* koja je u to vrijeme bila najvažnija kulturna i znanstvena ustanova gdje se okupljao značajan broj intelektualaca, studenata i radnika i koja je odigrala ključnu ulogu u događajima vezanim uz politički narodni pokret tzv. "hrvatsko proljeće". *Matica hrvatska* je preko svoga glasila *Hrvatski tjednik* informirala iseljene Hrvate o svim tadašnjim aktualnim političkim i kulturnim događajima i na taj način odigrala važnu ulogu u podizanju svijesti hrvatskog naroda u domovini i iseljeništvu (Roščić 1992: 9).

Događaj koji je prethodio "hrvatskom proljeću"¹⁷ bilo je sastavljanje "Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika" 1967. godine.¹⁸

"Hrvatsko proljeće" imalo je odjek i među hrvatskim migrantima u Europi. Osnovani su ogranci, društava prijatelja ili članova *Matice hrvatske* (MH) u Frankfurtu, Parizu, Baselu i dr.

Hrvatski migranti¹⁹ u Švicarskoj u Baselu 1968. godine osnovali su prvi ogranak *Matice hrvatske* s 84 člana. Zbog značajnog broja hrvatskih farmaceuta u Baselu i okolici ogranak je prvo djelovao kao hrvatsko farmaceutsko društvo. Podržali su ih hrvatski migranti iz Njemačke i Francuske koji su u Basel dolazili na vjerske obrede, ali i Hrvati iz Hrvatske. Ulogu počasnog predsjednika doživotno je preuzeo dr. Lavoslav Ružička. Uz njega su predsjednici društva bili Dragan Hazler i Žarko Dolinar.

Ogranak MH-Basel imao je i vlastitu knjižnicu i čitaonicu, organizirane tečajeve stranih jezika, a jednom tjedno unajmljivao je dvoranu za potrebe održavanja predavanja iz hrvatske kulture, kao i vjerskih i političkih tema. Članovi društva obično su se sastajali iza nedjeljne mise.

Od osnutka Ogranak je surađivao i s uredništvom *Hrvatske Revije* u Argentini i brojnim hrvatskim

17 Hrvatsko proljeće bio je politički pokret s početka sedamdesetih godina prošlog stoljeća, putem kojeg su Hrvati tražili veće nacionalne slobode kao i ravnopravan položaja unutar Jugoslavije.

18 Tražila se jednakost i ravnopravnost slovenskoga, hrvatskog, srpskoga i makedonskog jezika u državnim i upravnim poslovima kao i u Ustavu Jugoslavije.

19 Do tada su bili organizirani u *Hrvatsku kulturnu udrugu*, u sklopu koje je djelovao i Hrvatski zavičajni klub "Croatia" koji je uglavnom okupljao studente. Sastajali su se u obiteljskim i crkvenim prostorijama nakon mise.

političkim emigrantima diljem Europe i svijeta, te s brojnim hrvatskim intelektualcima i političarima iz hrvatske emigracije.

Sedamdesetih godina Ogranak MH Basel bio je suosnivač *Hrvatskog Narodnog Vijeća*²⁰ i Mjesnog odbora HNV "Nikola Tesla" u Baselu.

Godine 1969. osnivaju se društva prijatelja MH u više švicarskih gradova: Geneve, Karsau, Luzern, Winterhur koji se s vremenom okupljaju ili u baselski Ogranak MH ili Društvo prijatelja MH u Zurich-u.

Većina takvih društava u Švicarskoj, Švedskoj i Njemačkoj osnovali su koordinacijski odbor "Saveza hrvatskih društava u Europi" pod predsjedništvom dr. Stanka Janoviča. Formulirali su i organizacijske pretpostavke za usklađivanje posjeta iz domovine, pomoć središnjici, povezivanje s domovinskim ograncima MH i dr. (Salaj 2002).

U Zurichu u veljači 1971. godine osnovan je inicijativni odbor za osnivanje zavičajnog društva pod nazivom *Društvo prijatelja Matice hrvatske*.

Tom prilikom usvojen je pravilnik društva i definiran je odnos s jugoslavenskim diplomatskim predstavništvima: suradnja s jugoslavenskim klubovima, registracija društva u *Savez jugoslavenskih društava* u Švicarskoj, suradnja s konzulatom uz uvjet da zadrže svoje hrvatsko obilježje i sadržaj. Za predsjednika društva izabran je ing. Miroslav Sedlar (Roščić 1992: 10). U upravnom odboru društva uglavnom su bili inženjeri-tehnička inteligencija. Članom društva mogao je postati "svaki prijatelj" *Matice hrvatske* bez obzira na državljanstvo, narodnost i religiju" (Pravilnik društva, točka 2. u Čičić 1992: 14).

Iste godine društvo je organiziralo izlet i pozvalo iz Hrvatske prof. Ljudevita Jonkea²¹ koji je pred 300 slušatelja govorio o značaju hrvatskog jezika (Čičić 1992).

Društvo je odmah zatražilo potporu i suradnju od *Matice hrvatske* u Zagrebu, ali ona je ostala suzdržana budući nije smjela surađivati s hrvatskim emigrantima. Zbog događaja vezanih uz "hrvatsko proljeće" MH je raspuštena, a njezina djelatnost zabranjena.

Nakon zabrane MH vršen je pritisak na *Društvo prijatelja MH* u Zurichu. Tadašnji konzul SFRJ članovima društva otvoreno je rekao "ime društva morate mijenjati". Godine 1973.²² društvo nastavlja s radom pod imenom *Hrvatska kulturna Zajednica*, i imenuje predsjednikom ing. Franu Bilića. Glavni odbor je s vremenom osnivao i pododbore: za šport, mladež, javnost, kulturu. Prvi odbor ogranka HKZ izabran je u Bernu 1987. godine, iako je do tada 5-6 godina radila grupa članova HKZ, kao i u Schaffhausenu (Čičić 1992: 15).

Godine 1982.-83. nastupila je lagana stagnacija u aktivnostima društva potaknuta sudskim procesom u Zurichu u kojem je optužen i osuđen zbog špijunaže član upravnog odbora HKZ koji je jugoslavenskim diplomatskim krugovima prenosio sve informacije vezane za društvo i njene članove (Čičić 1992: 26).²³

20 "U pedesetim i šezdesetim godinama pokušavalo se stvoriti opće hrvatsko narodno predstavništvo u kojem bi se okupile sve organizacije emigranata. To je uspjelo 1974. godine u Torontu kada je nastalo hrvatsko narodno vijeće (HNV). Prisustvovala su gotovo sve iseljeničke organizacije, članovi HSS-a i brojni nezavisni intelektualci. Za predsjednika je izabran Ante Došen. Na prvom redovitom Saboru HNV-a 1975. za predsjednika je izabran hsesovac dr. Dinko Šuljak. Uoči drugog Sabora kandidirali su se i brojni "prolječari" koji su pobjegli iz Jugoslavije poslije izvanredne sjednice Predsjedništva SKH u Karađorđevu ili, kao Bruno Bušić i Franjo Mikulić, nakon što su izdržali zatvorske kazne (Hajdarević, <http://www.povijest.net>). U Ustavu HNV-s stoji da je glavni zadatak HNV-a "djelatno pomagati hrvatski narod svim prikladnim sredstvima i načinima borbe u njegovu zahtjevu i nastojanju da ostvari svoju slobodnu i samostalnu Državu Hrvatsku" (Vukušić 2002: 62).

21 Ljudevit Jonke, hrvatski je jezikoslovac i prevoditelj, postao je predsjednik *Matice hrvatske* 1970. godine, znanstvenik koji je branio *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika* 1967. godine.

22 U nazočnosti jugoslavenskog konzulata odlučivalo se o tri imena HKD Vladimir Nazor, *Društvo prijatelja Matice Hrvatske* i *Hrvatska kulturna Zajednica*. Po švicarskim propisima stranci su mogli osnivati svoja društva jedino kao kulturna. Odlučeno je da se društvo preimenuje u *Hrvatska Kulturna Zajednica* (Roščić 1992: 12).

23 Optužen je osuđen na šest mjeseci zatvora, i pet godina progona iz Švicarske, oboje uvjetno na tri godine.

Počasni članovi društva bili su dr. Žarko Dolinar²⁴, nobelovac Vladimir Prelog²⁵, fra Lucijan Kordić, prof. dr. medicine Marko Turina²⁶ Društvo je našlo svoje pristaše većinom među tehničkom inteligencijom i migrantima srednje stručne naobrazbe.²⁷ Za svoje aktivnosti²⁸ i programe društvo je uz nedostatak vlastitih prostorija unajmljivalo dvoranu.

HKZ usko je surađivala s *Hrvatskom Katoličkom Misijom* (HKM), poglavito pri zajedničkim radu kod različitih priredbi i manifestacija: Nikolinje, proslave majčinog dana, susret katoličke mladeži pod nazivom *Rumeni list* u Badenu. (Čičić 1992).

Od 1973.-1978. godine HKZ bila je glavni organizator škole za dopunsku nastavu u Bedenu i djelomično u Zurichu koju je materijalno pomagala. Od 1978. godine nadzor nad školom preuzeli su službeni konzulati SFRJ kada je postojeći Statut i Organizacija škole ukinuta. Jugoslavenska diplomatska služba preuzela je plaćanje i otpustila sve dotadašnje nastavnike škole.²⁹

Nakon toga HKZ više puta je intervenirala i tražila da se prestane s unitarističkim metodama, mješovitim razredima i da se sporna knjiga/udžbenik "Moja domovina SFRJ" povuče iz uporabe.

Olakotna okolnost bila je što je u to vrijeme u funkciji jugoslavenskog konzula došao u Švicarsku Hrvat Dane Mataić koji se zalagao za HKZ, i nastojao je "sačuvati" od etikete "ustaško društvo".

Društvo je permanentno organiziralo različite programe i manifestacije: izložbe slika, zavičajne večeri (slavonska, zagorska, međimurska noć), godišnje balove, predavanja hrvatskih intelektualaca iz domovine, skijaška natjecanja, glazbene nastupe.

Od 1973. godine društvo tiska list pod nazivom *Društvene obavijesti*, a izdalo je i nekoliko dvojezičnih brošura: o Stjepanu Radiću, banu Jelačiću, o nobelovcu Lavoslav Ružički, i dr. U društvenim obavijestima sudjelovali su prilozima, člancima poznati hrvatski intelektualci iz domovine i na taj način povezivala se domovinska i iseljena Hrvatska..

Za razliku od HKZ u Zurichu koja je postala najveća hrvatska udruga u Švicarskoj s mnogobrojnim članstvom, Ogranak MH u Baselu

24 Bio je prvi svjetski prvak u stolnom tenisu i proglašen najboljim sportašem u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Doktorirao je na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu 1959. Od 1961. radio na Zavodu za anatomiju Medicinskog fakulteta u Baselu. Bio je izvanredni profesor Medicinskog fakulteta (od 1969. do 1985.), te predavač na Stomatološkom fakultetu (od 1978. do 1983.) u Baselu.

25 Nakon doktorata iz kemije iz Praga se vraća u Zagreb i 1934. godine predaje organsku kemiju na Tehničkom fakultetu. Godine 1941. zbog tadašnje političke situacije odlazi u Švicarku gdje predaje i radi na tehničkoj visokoj školi u Zurichu. Dobitnik je Nobelove nagrade za kemiju 1975. godine za radove na području organskih prirodnih spojeva i stereokemije.

26 Svjetski kardiokirurg, koji je prvi u svijetu ugradio umjetno srce izvan grudnog koša te prvi operirao urođenu srčanu manu na novorođenčetu. Nakon diplome medicinskog fakulteta 1964. godine odlazi u Zurich budući nije vidio perspektivu u Jugoslaviji. Odmah po dolasku radi u Sveučilišnoj bolnici u Zurichu. Godine 1985. postaje ravnateljem Klinike za bolesti srca i krvnih žila u Zurichu.

27 Među mnogim migrantima bio je prisutan strah od ućlanjenja. Na poziv u članstvo reagirali su ovim riječima: "Ja imam troje djece, ne smijem se ućlaniti u HKZ". "Moj otac je bio na golom otoku. Znam da se ne smijem nigdje ućlaniti." (Roščić 1992: 13)

28 Večer u spomen 100 obljetnice Antuna Gustava Matoša, priredba akademskog slikara iz Zagreba Zlatka Kauzarića,, predavanje Marka Turine "nemirno srce", akademija u povodu 100 obljetnice rođenja Silvija Strahimira Kranjčevića u Spreitenbachu, predavanje ing. Stanislava Ferića Starohrvatska arhitektura u Dalmaciji, filmovi Zagreb u srcu svijeta i Naše malo mjesto, akademija prigodom 100 obljetnice rođenja Vladimira Nazora, akademija povodom 50 obljetnice povodom smrti Stjepana Radića, akademija povodom 150 obljetnice hrvatskog narodnog preporoda, zavičajne večeri: Zagreba, Istre, Hercegovine, Cetinskog kraja, Zagorja i dr.

29 Uslijedili su javni protesti roditelja. Godine 1979. godine potpisali su peticiju s 263. potpisa koju su uputili Vladi SR Hrvatske, JAZU, *Društvu književnika Hrvatske, Matici iseljenika Hrvatske i Vjesniku*. Ignorirana je odluka roditelja čija je želja bila pismeno izjašnjavaње o pravu na učenje materinskog (hrvatskog) jezika u školi. Posebno nezadovoljstvo izazvala je školska knjiga "Moja domovina SFRJ" Nakon toga došlo je od nezadovoljstva roditelja, opadanja broja upisanih učenika, financijskog opterećenja zadužene domovine, nemogućnost plaćanja nastavnika (Roščić 1992: 11).

smatran je od Jugoslavije neprijateljskim društvom, te je shodno tomu sveden na tridesetak članova, koji su trajno, radeći za Hrvatsku djelovali protiv svake Jugoslavije i svih njenih nametanja Hrvatima u dijaspori. Većina od ovih tridesetak članova nisu posjedovali SFRJ putovnice [...] uspostavljena je dobra suradnja s Matičnim društvima u Fribourg-u i Karsau te sa udrugama starije hrvatske dijaspore [...] (Hazler 1998: 149-150).

Godine 1978. knjižnica ogranka MH-Basel postala je Knjižnica i arhiv "Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u dijaspori" (HAZU-D).

HAZU-D uspostavila je suradnju s baselskim državnim arhivom, Sveučilištem (zavod za statistiku) i Sveučilišnom knjižnicom, te omogućilo hrvatskim intelektualcima iz domovine međunarodnu suradnju s navedenim institucijama U organizaciji društva održani su mnogi hrvatsko-švicarski kulturni simpoziji na kojima su izlagali hrvatski predavači. Međunarodna suradnja uspostavljena je i s brojnim drugim udrugama: Židovskom općinom, Austrijskim Kulturverein-om, Slovačkim društvom, te s raznim švicarskim, njemačkim, francuskim, španjolskim, mađarskim, rumunjskim, armenskim i drugim društveno-kulturnim udrugama (Hazler 1997).

Od ostalih hrvatskih etničkih društava tijekom 1968. i 1969. bilježe se prva formalna osnivanja hrvatskih športskih klubova u Švicarskoj (npr. NK Croatia, Zürich, 1969.), a na samom početku 70-ih godina "Socijalna služba hrvatskih katoličkih misija u Švicarskoj" (Buchs, 1970.), Folklorno društvo "Movis Croatia" (Zürich, 1970), Stolnoteniski klub "Jadran" (Schaffhausen, 1970.) kao jedna od sekcija u Sportclub švicarske tvrtke Georg Fischer, Hrvatska zaklada protiv raka (Basel, 1970.). Godine 1971. u Zurichu je osnovana prva hrvatska folklorna skupina u sklopu HKM Movis Croatia³⁰, 1974 muški zbor u sklopu HKM u Schaffhausen-u 1978. godine prerasta u kulturno-umjetničko društvo "Fala". Osamdesetih godina osniva se zavičajno društvo "Matija Gubec" (1981, Schaffhausen), NK "Dinamo" (1982, Schaffhausen), NK "Hajduk" (1982, Zurich), Hrvatski oktet (1987, Bern), AMAC (1989, Zurich).

ZAKLJUČAK

Hrvatski migranti u Švicarskoj, iako heterogeni i različitih socio-kulturnih, obrazovnih, generacijskih i inih karakteristika imali su tendenciju očuvati hrvatski etnički identitet unatoč tadašnjim političkim prilikama u Jugoslaviji i odnosu jugoslavenske vlade prema hrvatskim migrantima, ali i utjecajima primajućeg švicarskog društva.

S jedne strane hrvatski etnički identitet stvarao se kao opreka jugoslavenskom identitetu ili forsiranoj jugoslavenskoj nacionalnoj unifikaciji, a s druge strane kao posljedica utjecaja demokratskog švicarskog društva.

Hrvatski migranti nisu predstavljali jedinstvenu zajednicu već različite zajednice koje su se razlikovale po stilu i metodama društvenog djelovanja, a imali su i različite pozicije i odnos u /prema švicarskom društvu.

Politički migranti koji su dolazili ilegalno ili legalno pedesetih godina bili su manjina, naprama ekonomskim migrantima koji su od 60-ih godina pa do kraja prošlog stoljeća u više etapa pristizali u Švicarsku. Među njima veliki broj bio je nekvalificiranih i kvalificiranih radnika, te značajan broj tehničkih inženjera, medicinskih, stomatoloških i farmaceutskih stručnjaka.

Ekonomski migranti tzv. "pasošari" koji su pristizali uglavnom šezdesetih, ali i sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća i koji su pripadali obrazovnoj grupi nekvalificiranih, polukvalificiranih radnika uglavnom su bili članovi zavičajnih klubova hrvatskih naziva ali kao sekcija Saveza jugoslavenkih klubova ili su sudjelovali u neformalnim okupljanjima sa zemljacima: nedjeljna misa, igranje šaha u

30 1978 mijenja ime u "Vikend" prema tadašnjem hrvatskom obiteljskom listu koji postaje njihov pokrovitelj. Postaje prateći glazbeni sastav poznatim hrvatskim umjetnicima (Darko Domjan, Krunoslav Kićo Slabinac, Sandra Kulijer, Vera Svoboda i dr.) diljem Švicarske.

radničkim barakama, sudjelovanje pri manifestacijama i programima u organizaciji hrvatskih društava i dr. Uglavnom nisu bili članovi niti jednog hrvatskog društva. Bili su usmjereni prema društvu porijekla i s vrlo malim stupnjem integracije u švicarsko društvo.

Druga grupa ekonomskih migranta koji pristižu u značajnom broju sedamdesetih i osamdesetih godina: kvalificirani radnici, tehnička inteligencija, medicinski, farmaceutski i stomatološki stručnjaci bila je pokretač, inicijator, osnivač hrvatskih etničkih društava koji su se zalagali za promociju i identitet Hrvatske prikazujući ga kao poseban i odvojen od jugoslavenskog identiteta. Oni su izabirali različite oblike društvenog djelovanja i aktivnosti od umjerene hrvatske opcije (Hrvatska kulturna zajednica) do zalaganja za radikalnom hrvatskom nacionalnom strategijom (Ogranak matice Hrvatske-Basel).

Na taj način dio ove grupe ekonomskih migranata, a potaknut političkim događajima u domovini približio se/bio je blizak političkim migrantima. Većinom su bili dobro integrirani u primajućem društvu ponajviše zahvaljujući obrazovanju i sposobnosti brže prilagodbe i učenja novih znanja i vještina. Svojom položajem u švicarskom društvu utjecali su na pozitivnu promociju Hrvatske i hrvatskog etničkog identiteta. Rjeđe su se odlučivali na povratak u domovinu i svoju su budućnost "u mislima" o slobodnoj Hrvatsku izgrađivali u Švicarskoj.

Politički migranti većinom intelektualci svoje istomišljenike nalazili su u uskim zatvorenim skupinama sebi sličnih hrvatskih političkih emigranata u drugim europskim i preookeanskim zemljama. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća bili su u bliskim odnosima s hrvatskim etničkim društvima iako "prikriveni" i s diskretnim aktivnostima. Unutar švicarskog društva zauzimali su važnije pozicije, a zbog prekida svake komunikacije i pristupa domovini, kao i izbjegličke sudbine bili su okrenuti švicarskom društvu pronalazeći u njemu saveznika i stalnu inspiraciju u borbi za slobodnu i samostalnu Hrvatsku. Prvi su započeli društveno organiziranje na etničkoj osnovi u cilju očuvanja hrvatskog etničkog identiteta i predstavljanja Hrvatske u švicarskim, europskim i međunarodnim krugovima.

Unatoč naprijed navedenim heterogenostima hrvatskih migrantskih zajednica u Švicarskoj i njihovoj borbi za očuvanjem hrvatskog etničkog identiteta postojao je centar njihova okupljanja Hrvatska katolička misija/e (HKM). Unutar HKM postajali su jedinstvena etnička zajednica s čvrstom sponom etničkog (hrvatskog) i religijskog (hrvatskog katoličkog) identiteta. Ekonomskim radnicima i inteligenciji kao i političkim, starim i novim migrantima hrvatska katolička crkva bila je duhovno, etničko i kulturno sklonište, te bitna odrednica u definiranju njihova identiteta.

LITERATURA

- Anderson**, Benedict (1990). *Nacija: zamišljena zajednica. Razmatranje o porijeklu i širenju nacionalizma*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barth**, Fridrich (ur.) (1969). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. London: Universitetsforlaget, Georje Allen and Unwin.
- Baučić**, Ivo (1971-1972). Socijalno-ekonomske posljedice vanjskih migracija radne snage iz Jugoslavije. *Geografski glasnik* 33-4: 25 -59.
- Baučić**, Ivo (1976). Jugoslavenski radnici u Švicarskoj krajem 1975. godine. *Migracije* 1: 8-9.
- Božić**, Saša (1998). Etničnost migrantskih zajednica: nastajanje novih manjina. *Etničnost, nacija, identitet Hrvatska i Europa*. (ur. Ružica Čičak Chand i Josip Kumpes). Zagreb: Institut za migracije i narodnosti i naklada Jesenski i Turk.
- Castles**, Stephen i Alastair **Davidson** (2000). *Citizenship and Migration. Globalization and the Politics of Belonging*. London: Macmillan Press Ltd.
- Cerovac**, Miloš (1982). U pravcu organizovanog zapošljavanja građana SFR Jugoslavije u Švajcarskoj. *Migracije* 5: 249-256.
- Čulap**, Marija (2008). Hrvati u Švicarskoj. *Portal hrvatskog kulturnog vijeća*, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:SYqxcv7ctllJ:hakave.org/index.php%3Foption%3Dcom_content%2

6id%3D3629+%C4%87ulap+marija%2Bhrvati+u+%C5%A1vicarskoj&cd=3&hl=hr&ct=clnk&gl=hr (12.5.2011)

- Čapo** Žmegač, Jasna (1997). Objektivni i subjektivni čimbenici identifikacije sa zajednicom, *Etnološka tribina* 20: 69-82.
- Čičić**, Zvonimir (1992). HKZ u Švicarskoj u 18. godini svoga postojanja, pregled povijesti nastanka toga društva, njegovi ciljevi, struktura i izgledi za budućnost. *Hrvatska kulturna zajednica u Švicarskoj: 20 obljetnica 1971-1991* (ur. Tihomir Nuić). Zurich: Hrvatska kulturna zajednica: 13-24.
- Čizmić**, Ivan, Marin **Sopta** i Vlado **Šakić** (2005). *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatska matica iseljenika.
- Eriksen Hilan**, Tomas (2004). Etnicitet i nacionalizam. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Fassmann**, Heinz i Reinar **Munz** (ur.) (1994). *European Migration in the Late Twentieth Century*. Hants, England-Vermont, USA: Edward Elgar Publishing Limited.
- Gotovac**, Vladimir (1992). Zapis o akademiji u Badenu *Hrvatska kulturna zajednica u Švicarskoj: 20 obljetnica 1971-1991* (ur. Tihomir Nuić). Zurich: Hrvatska kulturna zajednica: 51-52.
- Gričić**, Goran (1992). Uzoritaj, na odlasku. *Hrvatska kulturna zajednica u Švicarskoj: 20 obljetnica 1971-1991*. Zurich: Hrvatska kulturna zajednica: 40-44.
- Hajdarević**, Miljenko. *Hrvatsko narodno vijeće*, <http://www.povijest.net>
- Hazler**, Dragan (1997). Kardinal Ivan Stojković : Hrvat iz Dubrovnika i suvremeni Hrvati u Baselu. *Hrvatski iseljenički zbornik* (ur. Vesna Kukavica). Zagreb: Matica iseljenika: 379-394.
- Hazler**, Dragan (1998). O davnim i bližim prilikama u Baselu prije osnutka Ogranka Matice Hrvatske. *Budućnost iseljene Hrvatske* (ur. Ivan Šakić, Josip Jurčević, Marin Sopta). Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar": 139-155.
- Hrvatska demokratska opozicija (1968). *Program hrvatske demokratske opozicije: (unutrašnje i vanjske)*.
- Jakson**, Robert H. (1984). Ethnicity. *Social Science Concepts: A Systematic Analysis* (ur. Giovanni Sartari). Beverly Hills, London, New Delhy: 205-233.
- Karabin**, Marijan (1999). *Neobična knjiga o običnim ljudima : monografija o obiteljima i pojedincima iz stubičkog kraja koji su živjeli i koji sada žive u Švicarskoj*. Gornja Stubica: Vlastita naklada.
- Maillat**, Denis (1974). Ekonomske posljedice zapošljavanja stranih radnika u Švicarskoj. *Rasprave o migracijama* (ur. Ivo Baučić). Zagreb: Centar za istraživanje migracija Instituta za geografiju Sveučilišta u Zagrebu.
- Mesić**, Milan (1991). *Vanjske migracije i društveni razvitak*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta.
- Mijović Kočan**, Stjepo (1992). Na izuzetan značaj prve HKZ u inozemstvu. *Hrvatska kulturna zajednica u Švicarskoj: 20 obljetnica 1971-1991* (ur. Tihomir Nuić). Zurich: Hrvatska kulturna zajednica: 62-65.
- Mitenand** (1981) *Weissbuch - Die Ausländer in der Schweiz*, Zurich: Arbeitsgemeinschaft "Mitenand".
- Nikolić**, Vinko (ur.) (1972). *Hrvatski razgovori o slobodi*. Munchen, Barcelona: Knjižnica hrvatske revije.
- Nikolić**, Vinko (ur.) (1969). *Hrvatska danas i sutra*. Munchen: Knjižnica hrvatske revije.
- Nuić**, Tihomir (ur.) (1992). *Hrvatska kulturna zajednica u Švicarskoj: 20 obljetnica 1971-1991*. Zurich: Hrvatska kulturna zajednica.
- Nuić**, Tihomir (1992). Okviri za djelovanje Hrvatske Kulturne Zajednice *Hrvatska kulturna zajednica u Švicarskoj: 20 obljetnica 1971-1991*. (ur. Tihomir Nuić). Zurich: Hrvatska kulturna zajednica: 25-35.
- Nuić**, Tihomir. Neki od nas: Jure Petričević, Tihomil Rađa, fra Lucijan Kordić Razmišljanja: Kako se artikulovalo Hrvatstvo
<http://www.hrvati.ch/index.php/NEKI-OD-NAS/jure-petrii.html> (14.5.2011)
<http://www.hrvati.ch/index.php/NEKI-OD-NAS/dr-tihomil-ra.html> (14.5.2011)
<http://www.hrvati.ch/index.php/NEKI-OD-NAS/fra-lucijan-kordi.html>(14.5.2011)
<http://www.hrvati.ch/index.php/RAZMISLJANJA/kako-se-artikulovalo-hrvatstvo.html>(14.5.2011)
- Pavičić**, Ivan (1979). Iskustvo migranata-povratnika: život i rad naše inteligencije u Švicarskoj. *Migracije* 6-9: 204-209.

Popis stanovništva 1971 u SFRJ, Savezni zavod za statistiku SFRJ.

Rađa, Tihomil (1997). Dva emigrantska simpozija u Švicarskoj. *Hrvatska revija* 3-4: 519-525.

Riaño, Yvonne i Doris **Wastl-Walter** (2006). Immigration Policies, State Discourses on Foreigners and the Politics of Identity in Switzerland, u *Environment and Planning: Rethinking Immigration and Citizenship- New Spaces of Migrant Transnationalism and Belonging* 38(9): 1693-1713.

Roščić, Stipe (1992). Sjećanje o počecima. *Hrvatska kulturna zajednica u Švicarskoj: 20 obljetnica 1971-1991* (ur. Tihomir Nuić). Zurich: Hrvatska kulturna zajednica: 9-12.

Salaj, Branko (2002). Proljeće i dijaspora. *Hrvatska revija* 2: 6-22.

Smith, Anthony D. (1988). *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell.

Stublia, Mira (1981). Poteškoće u provođenju dopunske nastave za jugoslavenske učenike u Švicarskoj. *Migracije* 6-7: 260-264.

Swiss Federal Council (1986) Verordnung über die Begrenzung der Zahl der Ausländer (BVO) <http://www.admin.ch/ch/d/sr/8/823.21.de.pdf> (28.4.2011)

Veselica, Marko (1992). Boravak u Švicarskoj. *Hrvatska kulturna zajednica u Švicarskoj: 20 obljetnica 1971-1991* (ur. Tihomir Nuić). Zurich: Hrvatska kulturna zajednica: 55-57.

Vukušić, Bože (2002). *Trajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljništva*. Zagreb: Klub hrvatskih povratnika iz iseljništva.

Weber, Max (1976). *Privreda i društvo*. Beograd: Prosveta.

SUMMARY

ETHNIC IDENTITY OF CROATS IN SWITZERLAND: SYSTEMATIZATION AND ANALYSIS OF THE ACTIVITIES AND INTERACTIONS OF CROATIAN ETHNIC SOCIETIES

Marina PERIĆ KASELJ

The exploration of ethnic societies in destination countries is an important aspect in study of migrations. Ethnic societies not only shape the activities and identity of migrants, but also affect the integration of the immigrants into the receiving societies.

The paper discusses the migration of Croats (Yugoslavs) in Switzerland, and the ethnic identity of Croatian migrants in Switzerland in terms of social organizing (through the activities and interactions of various Croatian ethnic societies) in the period when Croatia was part of Yugoslavia.

Croatian ethnic identity was created as opposed to the Yugoslav identity or forced Yugoslav national unification and on the other hand as a result of the influence of Switzerland's democratic society.

Croatian emigrants were not represented as a cohesive community, but as various communities which differed in style and methods of social actions but also in a variety of positions and relations toward Swiss society.

The first group of migrants, so-called "pasošari" (passport-holders), comprising unskilled workers, were either members of homeland clubs with Croatian names (but as sections of the Union of Yugoslav Clubs), or participated in informal gatherings with their fellow countrymen. They demonstrated a weak stage of integration into the receiving society.

The second group of economic migrants, skilled workers, technicians, medical, pharmaceutical and dental professionals were the initiators and founders of Croatian ethnic associations which advocated for the promotion of Croatian identity and presenting it as distinct and separate from the Yugoslav identity. They rarely decided to return home and most were well integrated in the receiving society.

Political migrants, mostly intellectuals, found their like-minded peers in narrow closed groups of similar political emigrants in other European countries and overseas.

They held important positions within Swiss Society, and due to the cessation of communica-

tion with and access to the homeland, as well as the “refugee fate” they were facing the Swiss society, they found it an ally and a constant inspiration in the struggle for a free and independent Croatia. Despite the aforementioned heterogeneities of Croatian immigrant groups in Switzerland, there was a centre of their gathering: the Croatian Catholic Mission(s) (HKM) in which they became a unique ethnic group with a strong ethnic bond (Croatian) and religious (Croatian Catholic) identity.